

תמוז התש"ע

בס"ד

השנה הארבעים

לפרשת חוקת (ע"פ שעורו של הרב אלחנן סמט)

המפרשים (ראב"ע, רשב"ם ומפרשים נוספים) אמרו שדבר זה אירע בתחילת שנת הארבעים לצאת ישראל ממצרים.

פירוש זה נובע מן השיקול הבא:

במסע הבא שלהם נאמר בהמשך הפרק:

ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה הר ההר.

שם נאסף אהרן אל עמיו שנאמר:

3. במדבר כ'

כב ויסעו מקדש ויבאו בני-ישראל כל-העדה הר ההר. ... **כז** ויעש משה כאשר צוה יהוה ויעלו אל-הר ההר לעיני כל-העדה.

כח ויפשוט משה את-אהרן את-בגדיו וילבש אתם את-אלעזר בנו וימת אהרן שם בראש ההר ויכד משה ואלעזר מן-ההר.

ותאריך פטירתו של אהרן הרי מפורש בפרשת מסעי:

4. במדבר ל"ג, לח

ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם

בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש.

מסתבר אפוא כי מות מרים, אשר אירע בתחנה הקודמת להור ההר, אירע בחודש הראשון של אותה שנה.

ועדיין אין הדבר מובן:

מה יש בפסוק הנידון לעיל (כ', א) שעושה אותו מתאים לשמש פרשת דרכים היסטורית החוצה את ספר במדבר לשניים?

כדי לענות על כך יש לתת את הדעת על שתיקתה הגדולה של התורה במה שנוגע לתולדותיו של דור יוצאי מצרים לאחר חטא המרגלים במשך כ-37 שנים.

חטא המרגלים אירע באמצע השנה השנייה ליציאת מצרים, ולאחריו מתחיל ריצוי העונש בנדודים במדבר שנמשכו עשרות שנים.

מה מספרת התורה על תקופה זו? רק על אירוע אחד, על מרד קרח וספיחין (ואף זאת רק אם לא נקבל את דעת ראב"ע, המקדים את זמנו של האירוע, על דרך 'אין מוקדם ומאוחר בתורה', אל תקופת החנייה בהר חורב, עוד בטרם יצאו למסע במדבר).

דעת רמב"ן ופרשנים נוספים היא שזמנו של מרד קרח היה מיד לאחר חטא המרגלים, בהיותם בקדש ברנע, ש"אז הייתה נפש כל העם מרה... ואז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו (- של משה) וחשב כי ישמעו אליו העם".

אם כן, גם פרשת קרח שייכת לשנה השנייה ליציאת מצרים. מכאן ואילך משתררת שתיקה גדולה.

את חומש במדבר ניתן לחלק לשני חלקים גדולים בשתי שיטות, שכל אחת מהן מוצאת במקום אחר בפרשת חוקת את מקום החצייה.

בפרשת חוקת נפתח החלק השני של ספרנו - שיטת ר"י אברבנאל

בהקדמתו לספר במדבר כותב ר"י אברבנאל:¹

1. האברבנאל

הספר הרביעי בא לספר סדר הנהגת העם איך היה במדבר במסעיהם וחנייתם, ואת כל התלאה אשר מצאתם בדרך, והסיבה אשר בעבורה נתעכבו במדבר ארבעים שנה עד תום כל הדור היוצאים ממצרים, ואשר אירע לקרח ועדתו אשר הצו על משה ועל אהרן. ואגב גררר באו בתוך הדברים האלו, לסיבות שיתבארו שמה, מצוות מיוחדות לדורות, כמצוות ציצית ופרה אדומה וסדר נחלות...

והספר הזה יש בו עשרה סדרים להגיד איך הייתה הנהגת משה רבנו עליו השלום את העם בהיותם במדבר, וכל מעשה תוקפם וגבורתם, וסדר מסעם ומחניהם ומלחמותיהם, ומה שקרה להם עם מואב ומדין, בלק ובלעם, ומלחמות סיחון ועוג מלכי האמורי, ומתנת ארצם לראובן וגד וחצי שבט המנשה ושאר העניינים, עד בואם אל המנוחה ואל הנחלה.

האמנם, עשרה הסדרים האלה יתחלקו לשני חלקים.

והיה **החלק הראשון** (- מורכב) מחמישה סדרים הראשונים מהם, בסיפור כל תלאותם בהיותם במדבר. הם פרשות במדבר סיני ונשא ובהעלותך ושלח לך אנשים וקרח.

והחלק השני בחמישה הסדרים הנשארים, יספר בו מה שקרה להם מהמלחמות משהגיעו אל ארץ נושבת, **והם סדר זאת חוקת ובלק ופינחס ומטות ומסעי.**

נראה כי כוונת ר"י היא שהחלק השני של ספרנו מתחיל בפרשת חוקת, מיד לאחר פרשת פרה אדומה:

2. במדבר כ' א'

ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש, ותמת שם מרים ותקבר שם.

ובכן, מה יש בפסוק זה כדי לשמש פתיחה למחצית השנייה של ספרנו?

פסוק זה מציין את החודש שבו אירע מותה של מרים (ושבו אירעה פרשת מי מריבה הבאה בהמשך), **אולם באיזו שנה אירע הדבר?**

¹ הקדמה זו לחומש במדבר הושמטה מן המהדורות החדשות של פירוש, אלו שיצאו באותיות מרובעות, והיא מצויה רק בדפוסים הישנים ובצילומיהם.

לאור הבנה זאת ברורה חשיבותו של הפסוק שבתחילת פרק כ': עד לסופה של פרשת קרח מתוארים תולדותיו של דור יוצאי מצרים, חטאיו וכיליונו במדבר. מתחילת פרשת חוקת מתוארים תולדותיו של דור הבנים, העומד מוכן מראשיתה של שנת הארבעים לכניסתו אל הארץ.

בין סיום תיאור תולדותיו של דור יוצאי מצרים בפרשת קרח לבין תחילת תיאור תולדותיו של הדור השני בפרשתנו מצויה פרשת פרה אדומה (פרק י"ט) כחיץ בין שני הדורות.

מבחינת עניינה (ואפשר שגם מבחינת זמן אמירתה) שייכת פרשה זו לדיני טומאה וטהרה שבספר ויקרא (פרקים י"א-ט"ו). הצבתה בקו התפר הנוכחי מסמנת את סיום הגזרה שנגזרה על דור יוצאי מצרים בעקבות חטא המרגלים 6. במדבר י"ד,

"במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה..."

הניגוד בין דור המדבר, שנידון לכליה, לדור בניהם, שעתידי לחיות ולהיכנס אל הארץ, מודגש שם (פסוקים לא-לב): "וטפכם אשר אמרתם לבזו יהיה, והביאתי אתם, וידעו את הארץ אשר מאסתם בה. ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה."

עם סיום תהליך זה של הבחנה בין שני הדורות מגיע שלב ההיטהרות מטומאת המוות לקראת החיים החדשים והטהורים הנכונים לדור הנכנס לארץ כנען. כלומר החלוקה של האברבנאל של ספר במדבר היא אפוא על בסיס דמוגרפי-היסטורי.

רק בסיימה של פרשת חוקת עובר קו החלוקה של ספרנו במבוא לפירושו לספר במדבר כותב הפרשן א"ש הרטום:

7. א"ש הרטום

ספר זה כולל את סיפור קורות בני ישראל מאחד לחודש השני לצאתם ממצרים עד זמן מה אחרי מות אהרן, באחד לחודש החמישי של שנת הארבעים, ואת החוקים שניתנו באותו פרק זמן. הוא נחלק לשלושה חלקים: א. במדבר סיני (א', א - ל', י); ב. בדרך בין מדבר סיני לערבות מואב (י', יא - כ"ב, א); ג. בערבות מואב (כ"ב, ב - ל"ו, יג).

הפסוק המשמש, לדעת פרשן זה, לחלוקה בין שני חלקיו הראשונים של הספר לבין חלקו השלישי הוא הפסוק האחרון בפרשת חוקת (כ"ב, א'): "ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו"

בערבות מואב הגיעו בני ישראל אל התחנה האחרונה בדרך נדודיהם ממצרים ועד גבולה של ארץ כנען. במקום זה יחנו בני ישראל חודשים אחדים, שבסופם יחצו את הירדן ויחלו בכיבוש ארצם, כמסופר בספר יהושע.

בעת חנייתם בערבות מואב אירעו כל הדברים שמסופר עליהם להלן: פרשת בלק ובלעם, חטא בעל פעור ותוצאותיו, מפקד העם, מלחמת מדן ועוד כמה אירועים, ובמקום זה נשא משה את נאומו הגדול שבספר דברים, החל מראש חודש שבט ועד ליום מותו בז' באדר.

החפירה שעשו בכל תשעה באב (וברשב"ם ובתוספות לבבא בתרא קכא ע"א דיון ארוך בדברי מדרש זה).

אלא שלכל דיון זה אין חשיבות ביחס לשאלה הנידונה למעלה, שכן אף אם נותרו שרידים אחרונים מדור יוצאי מצרים ברור הדבר שהחל בראש פרק כ' ניצב במרכז הבמה דור הבנים, והוא "גיבורם" של כל האירועים מכאן ואילך.

כלומר בעברנו מפרשת קרח אל פרשת חוקת - בהגיענו לפרק כ' פסוק א, אנו מדלגים על פני "חור שחור" ברצף הסיפורי של התורה.

זהו דילוג על פני שנות דור, והוא מציב אותנו במצב חדש: במרכז העלילה עומד עתה דור אחר מזה שעמד בפרשות הקודמות.

דור יוצאי מצרים נסתלק מן העולם, ודור חדש וצעיר, שברובו הוא יליד המדבר ולא הכיר חיי עבדות, ניצב עתה על במת הסיפור.

שני הפסוקים מפרק כ' שהובאו למעלה, פסוק א ופסוק כב, מכנים את עם ישראל בכינוי כפול, ובכך הם יוצאי דופן: "בני ישראל, כל העדה"

לא נאמר כאן "כל עדת בני ישראל" - כינוי אחד של העם שהוא גם כינוי שכיח שלו, אלא "בני ישראל, כל העדה". אוזנם הרגישה של רבותינו הרגישה בשינוי זה, וכך פירושו במדרש: 5. במדבר רבה פרשה יט (וכן בתנחומא יד)

מהו "כל העדה"? עדה שלמה, עדה הנכנסת לארץ. לפי שמתו יוצאי מצרים, ואלו מן אותן שכתוב בהם (דברים ד', ד) "חיים כלכם היום". וכך גם פירושו רש"י וראב"ע משמעו של כינוי כפול זה.²

² לכאורה עומד פירוש זה של המדרש ושל רש"י וראב"ע בסתירה לדברים הנאמרים בנאום משה בדברים ב', יד-טז:

והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה, עד תום כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע ה' להם. וגם יד ה' היתה בם להמס מקרב המחנה עד תמם. ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם.

מעבר נחל זרד אירע לפחות כחצי שנה לאחר מות מרים, שהיה בחודש הראשון. שהרי אהרן מת בחור ההר בחודש החמישי, ומעבר נחל זרד היה התחנה השלישית אחרי הור ההר (במדבר כ"א, ד-יב, ובפרשת מסעי נוספו עוד כמה תחנות), וכמה אירועים אירעו מאז מות אהרן ועד הגיעם לנחל זרד (שלושים יום של בכיית אהרן בחור ההר - כ', כט; המלחמה בכנעני - כ"א, א-ג; פרשת נחש הנחשת - שם, ט-ז).

אף התאריך ט"ו באב, הנזכר בדברי חז"ל בכמה מקומות כיום שבו פסק דור יוצאי מצרים מלמות (בבלי תענית ל ע"ב; בבא בתרא קכא ע"א; ירושלמי סוף מסכת תענית; איכה רבה פתיחתא לג) מוקדם מדי ביחס למעבר נחל זרד: בתאריך זה היה העם מצוי בחור ההר באמצע ימי הבכי על אהרן, וכיצד ניתן לומר עליו "עמדו ועשוהו יום טוב" (כלשון הירושלמי ואיכה רבה)? (דברים אלו נאמרים כנגד פירושו של רד"צ הופמן לספר דברים ב', יג, עמ' מז, כי מעבר נחל זרד אירע בט"ו באב).

המעין היטב בפסוקים שבספר דברים ייווכח שמטרתם אחרת: הם נועדו לציין פער של 38 שנה בדיקו בין ההליכה מקדש ברנע, מקום התרחשותו של חטא המרגלים, לבין מעבר נחל זרד.

בהזמנות זו נאמר כאן - מה שלא נאמר בפירוש בשום מקום אחר - שבתקופה זו של 38 שנה כלה דור יוצאי מצרים:

אין כתוב זה מתכוון לדקדק בציון היום שבו פסקו בני דור זה מלמות, אלא לקבוע את 38 השנים הללו כשנות המהומה, אף שבפועל אפשר שתהליך זה נסתיים חודשים אחדים קודם לכן.

ואמנם בשום מקום לא נקבע העונש על דור המרגלים למות במשך 38 שנים, אלא (במדבר י"ד לב-לג): "ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה... עד תם פגריכם במדבר. במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום, יום לשנה יום לשנה תשא את עונותיכם ארבעים שנה". וברור ש-40 השנה הללו נמנות מיציאת מצרים, ולא מן ההליכה מקדש ברנע.

על פי דברי מדרש במדבר רבה ותנחומא ופירוש הראשונים שהובא למעלה יש לומר כי מיד עם כניסת שנת הארבעים נתקיים העונש של "ארבעים שנה", שהרי מקצת השנה ככולה.

לשם יישובו (החלקי) של מדרש חכמים בעניין ט"ו באב יש לומר כי דבר זה, שכלו מתי מדבר מלמות (לפי דברינו כבר מראשית אותה שנה), נתברר לעם רק בט"ו באב, מן הטעם המבואר בירושלמי ובאיכה רבה בעניין

הכניסה לארץ תחל רק בניסן שלאחר תום שנת הארבעים. שנה זו עצמה תהא ברובה שנת נדודים באזורים צחיחים, כבכל שנות הנדודים עד עתה.

והעם, שראה את הארץ הטובה כה קרובה להשגה, יחזור ויתרחק ממנה, ויתלבט שוב בבעיות מים ובעיות אחרות האופייניות לקיום במדבר.

כמה מזכיר הדבר את מה שאירע בחטא המרגלים, כשנצטוו אבותיהם בקדש (אחרת): "מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף" (י"ד, כה).

מה פלא אפוא שבנקודה זו נאמר "ותקצר נפש העם בדרך":

9. במדבר כ"א

וַיִּסְעוּ מֵהַר הַהָרָה דֶּרֶךְ יַם-סוּף לְסַבֵּב אֶת-אֶרֶץ אֲדוּם וַתִּקְצַר נַפְשֵׁי-הָעָם בַּדֶּרֶךְ.

המשברים בשנת הארבעים נובעים אפוא מהמשך נדודיו של הדור השני, ומסבלנותו שפקעה מפני רצונו להיכנס סוף סוף לארץ הייעוד.

על כן יש להשוות את כל מעשיו של דור זה, הן בעליותיו והן בירידותיו וכישלונותיו, לאלו של הדור הראשון, ואז יתגלה יתרונו.

אפילו בחטאיו הוא מגלה פנים הפוכות מאלו של אבותיו.

לא למצרים הוא מתגעגע אלא לארץ כנען.

הוא מאס בחיי המדבר מפני רצונו לחיות בארצו חיים טבעיים. שלא כאבותיו, הוא מוכן להילחם כדי להיכנס לארצו ולכבוש אותה, ומבחנו הגדול הוא דווקא בריסון ביחס לעמים – שהם קרוביו, שעמם נאסרה עליו המלחמה (דברים ב').

זהו המפתח להבנת פרשת חוקת, וננסה כעת לעמוד על מספר ארועים המתוארים בה.

האירועים הראשונים של שנת הארבעים המתוארים בכתוב הם:

- מות מרים בקדש (כ', א).
- עונשם של משה ואהרן במי מריבה (כ', יב): "לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם".
- מות אהרן בהור החר כתחילת מימוש העונש שנגזר במי מריבה (כ', כב-כט).

קשה שלא לראות קשר בין האירועים הללו:

שלושתם עוסקים בהסתלקות ההנהגה השייכת לדור הקודם, הנהגתם של שלושת בני עמרם משה, אהרן ומרים.

הסתלקותם של שניים מהם מתוארת בפרשתנו:

מרים בחודש הראשון של שנת הארבעים, ואהרן בחודש החמישי שלה.

הסתלקותו של משה, לעומת זאת, רק נגזרה בפרשתנו.

זו תצא לפועל רק בסופה של שנת הארבעים, בחודשה האחד עשר, והיא האירוע האחרון המתואר בתורה.

ונשאלת השאלה מדוע המשיכו הללו את הנהגתם אל תוכה של שנת הארבעים, בעוד שדורם כבר נסתלק מעל במת האירועים?

נמצא, על פי חלוקה זו, כי עד לסופה של פרשת חוקת מתוארים תולדות נדודיהם של בני ישראל "ארבעים שנה, עד באם אל ארץ נושבת... עד באם אל קצה ארץ כנען" (שמות ט"ז, לה).

ואילו מפרשת בלק ועד לסופו של חומש דברים מתוארים מאורעות החנייה בנקודת הזינוק לכיבוש הארץ - בערבות מואב שעל ירדן ירחו.

חלוקה זו היא אפוא על בסיס גאוגרפי-היסטורי.

המפנה הדמוגרפי המתואר בראש פרשת חוקת בעת התייצבו של דור הבנים במרכז האירועים חל בראשיתה של השנה הארבעים, בחודשה הראשון - חודש ניסן (כ', א).

המפנה הגאוגרפי, לעומת זאת - הגעתם אל נקודת החנייה האחרונה לפני כיבוש הארץ, אל ערבות מואב (כ"ב, א) - חל, כפי הנראה, מספר חודשים מאוחר יותר.

בין שני ציוני התפנית הללו בתולדותיו של אותו הדור, חלו כל האירועים המתוארים בפרשת חוקת.

הבנתם הנכונה של אירועים אלו מחייבת להתבונן באופייה המיוחד של השנה הארבעים, שיש בו שניות ועל כן יש בו גם מתחיות.

שניות זו ומתיחות זו הן תולדה של חוסר ההתאמה בין זמנו של המפנה הדמוגרפי לבין זמנו של המפנה הגאוגרפי.

עם תום הדור היוצא ממצרים וכניסת הדור השני למרכז האירועים, בראשיתה של שנת הארבעים (ותחילתה של פרשת חוקת), הייתה ציפייה לסיום הנדודים והתכנסות בנקודת גבול לקראת כיבוש הארץ.

התכנית הא-לוהית היא שלא לחזור על ניסיון הכניסה לארץ דרך הר הנגב (בקו דרום-צפון), ניסיון שנכשל בדור הקודם, אלא להיכנס ממזרחה של הארץ, דרך ערבות מואב שמצפון לים המלח.

בבואם אל קדש, עיר קצה גבולה של ארץ אדום, בראשיתה של שנת הארבעים, שולח משה מלאכים אל מלך אדום ומבקש רשות לחצות את ארץ אדום בקו הקצר ביותר עד לערבות מואב שעל ירדן יריחו.

סירובו של מלך אדום להרשות לישראל לעבור בארצו בדרך המלך גורם לבני ישראל לנטות מעליו ולפנות מקדש והור החר דרומה אל אחוריהם, אל דרך ים סוף, כדי לסבוב את ארץ אדום מדרומה וממזרחה.

8. במדבר פרק כ'

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקְדָּשׁ אֶל-מֶלֶךְ אֲדוּם כֹּה אָמַר אַחִיךָ יִשְׂרָאֵל אֲתָה יָדַעְתָּ אֶת כָּל-הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצַאֲנֵנוּ. טו וַיִּרְדּוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרִימָה וַנָּשֶׁב בְּמִצְרַיִם מִיָּמִים רַבִּים וַיִּרְעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלֹאֲבֹתֵינוּ. טז וַנִּצְעַק אֶל-יְהוָה וַיִּשְׁמַע קִלְנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיִּצְאֵנוּ מִמִּצְרַיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְּקִדְשׁ עִיר קֶצֶה גְבוּלְךָ. יז נַעֲבֹרָה-נָא בְּאַרְצְךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכַרְם וְלֹא נִשְׁתֶּה מִי בָּאָר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נִלְךָ לֹא נָטָה יָמִינוּ וְיִשְׁמְאוּל עַד אֲשֶׁר-נַעֲבֹר גְּבוּלְךָ. יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדוּם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶן-בְּחָרְבִי אֲצֵא לְקִרְאֲתְךָ. יט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִסְלָה נַעֲלָה וְאִם-מִימִיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנֵי וְנִתְתִּי מִכְרָם רֶק אִין-דָּבָר בְּרַגְלֵי אַעֲבֹרָה. כ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיִּצְא אֲדוּם לְקִרְאָתוֹ בְּעֵם פֶּבַד וּבִגְד חִזְקָה. כא וַיִּמְאֵן אֲדוּם וַתֵּן אֶת-יִשְׂרָאֵל עֹבֵר בְּגְבוּלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעַלְיוֹ. [פ] כב וַיִּסְעוּ מִקְדָּשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל כָּל-הָעֵדָה הַר הַחֶר.

עתה עליהם להמשיך את נדודיהם חודשים אחדים במדבר המזרחי הגדול השוכן ממזרחן של ממלכות אדום ומואב, ואל ערבות מואב יגיעו רק מספר חודשים מאוחר יותר.

ושלושת הצרכים הללו ניתנו לישראל במדבר בדרך של נסים מתמידים, אשר ליוו אותם כל ימי לכתם במדבר בזכותם ובאמצעותם של שלושת מנהיגיהם.

עם הגיעם בראשית שנת הארבעים אל קדש, עיר קצה גבולה של ארץ אדום, מסתמנת לראשונה האפשרות של חיים טבעיים. מות מרים והסתלקות הבראיה הם שמסמנים זאת.

אולם מיד מתברר שהעם עדיין זקוק למים הניתנים לו בדרך נס, ובכך כבר נרמזו כל הצפוי בהמשכה של אותה שנה: המשך הנדודים והמשך התלות בנסי המדבר, כפי שהיה בכל שלושים ותשע השנים עד כה.

באמצעה של אותה שנה מסתמנת שנית האפשרות של חיים טבעיים, הפעם בתחום הביטחוני.

מותו של אהרן גורם לסילוק ענני הכבוד. והנה, במלחמה שנתרגשה עקב כך על ישראל (כדרשת ר' יוסי ברי' יהודה שהובאה לעיל) הושג הניצחון על הכנעני מלך ערד בדרך הטבע, וללא צורך בנס:

11. במדבר כ"א

(א) וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עַרְדַּי יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שָׁבִי: (ב) וַיֵּדַר יִשְׂרָאֵל נָדָר לַיהוָה וַיֹּאמֶר אִם נָתַן יְהוָה אֶת הָעַם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמְתִי אֶת עֲרִיקָם: (ג) וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיִּחַרְם אֶתְהֶם וְאֶת עֲרִיקָם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמְּקוֹם חֶרְמָה:

אף על פי כן, ענני הכבוד עדיין נחוצים להנהגת העם בהמשך הליכתו במדבר, והם שבים ללוות את ישראל כל אותה שנה בזכות משה.

רק עם תום שנת הארבעים, עם הסתלקותו של משה בחודשה האחרון, פוסקת בבת אחת ההנהגה הנסית "המדברית", ועל העם הנכנס לארצו היעודה מוטל לדאוג למימיו ולמזונותיו ולהיאבק באויביו בדרך הטבע, וללא סיועם של נסי המדבר.

שנת הארבעים היא אפוא שנה שבה "מהבהבים" שלושת נסי המדבר בשלושת תחומי החיים הנחוצים: הם כבים ונדלקים מחדש.

"הבהוב" זה, הכרוך בהסתלקות המנהיגות של דור יוצאי מצרים, ממחיש את השניות שיש באופייה של שנה זו, כשנה שבה גלומים סיוע הנדודים והתחלת החיים הטבעיים, אך עדיין לא בפועל ממש, אלא בהדרגתיות.

שתי התלונות האחרונות במדבר

בפרשת חוקת מתוארות שתי התלונות האחרונות שהתלוננו בני ישראל במדבר, ובכך נסגרת רשימת התלונות, שהחלו סמוך ליציאת מצרים - התחלה שתוארה כבר בספר שמות בפרשת בשלח - אולם התרחשו ברובן בעת המסע במדבר ותוארו בספר במדבר בפרשות בהעלותך, שלח וקרח.

התלונה הראשונה בפרשתנו היא התלונה בקדש אחר מות מרים, וסיבתה היא "ולא היה מים לעדה".

האירוע מזכיר מאוד את מה שהיה בראשית הליכתם במדבר, בבואם לרפידים, ואשר מתואר בפרשת בשלח (שמות י"ז, א-ז). אפילו השמות שבהם נקראו המקומות הללו דומים: "מסה ומריבה" בספר שמות, ו"מי מריבה" בפרשתנו.

הבה נשווה את דבריהם בשני המקומות:

גם דבר זה מגלה את אופייה הכפול של שנה זו כשנת מעבר בין אירועי יציאת מצרים וההליכה במדבר לבין אירועי כיבוש הארץ וההתנחלות בה.

מבחינה דמוגרפית זוהי כבר שנתם של דור כובשי כנען והמתנחלים בה, אך מבחינה גאוגרפית זו עדיין שנה שיש בה נדודים במדבר הגדול הנורא, ונודדי המדבר הללו זקוקים, כמו אבותיהם, להנהגה נסית שתאפשר את המשך קיומם במדבר.

ניתן להגדיר את השנה הארבעים כשנת מעבר, שבה מתרחש בהדרגה תהליך השינוי של בני ישראל מעם נודד לעם לוחם, כובש ומתנחל.

אם בראשית השנה נתברר שעדיין לא תמו ימי הנדודים, וכי על בני ישראל מוטל לסבוב את ארץ אדום ואת ארץ מואב באזורי מדבר צחיחים במשך כמחצית השנה, הרי שבבואם אל ערבות מואב במחצית האחרת של השנה נתברר לבני ישראל כי הם כבר בעיצומה של מלחמת כיבוש, ואף בצעדי ההתנחלות הראשונים באותם שטחים שנכבשו.

משום היותה של שנת הארבעים שנת מעבר הדרגתי מדרכי קיום נסי, האופייניות לתקופת ההליכה במדבר, אל דרכי קיום טבעי, כראוי לעם הנכנס לארצו, אף הסתלקות ההנהגה הקודמת הייתה הדרגתית.

בתחילת השנה נסתלקה מרים, באמצעה - אהרן, ועם סיומה נסתלק מי שהביא את עמו עד גבול הארץ וזכה לראות במלחמותיהם ובניצחונותיהם הראשונים, אך לא זכה להמשיך ולראות בהתגשמותו המלאה של החזון.

זכותם של המנהיגים הללו גרמה להם שלא נסתלקו לפני שנת הארבעים, וכך לא נכללו בין אלו שמתו בחטא המרגלים מפני שמאסו בארץ, וזכותם של ישראל עמדה להם שלא נעזבו על ידי מנהיגיהם הקודמים בטרם בשלו הנסיבות לשינוי הגדול העומד להתחולל בתולדותם.

כל מה שאמרנו כאן, מצא את ביטויו בברייתא שבמסכת תענית דף ט ע"א:

10. במסכת תענית דף ט ע"א

ר' יוסי ברי' יהודה אומר: שלושה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה אהרן ומרים. וגי' מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר וענן ומן.

באר - בזכות מרים; עמוד ענן - בזכות אהרן; מן - בזכות משה. מתה מרים - נסתלק הבראיה, שנאמר (כ', א-ב) 'ותמת שם מרים' וכתב בתריה 'ולא היה מים לעדה'.

וחזרה בזכות שניהם.

מת אהרן - נסתלקו ענני כבוד, שנאמר (כ"א, א) 'וישמע הכנעני מלך ערד, מה שמועה שמעו? שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה לו רשות להילחם בישראל...'

חזרו שניהם בזכות משה.

מת משה - נסתלקו כולן. שנאמר (זכריה י"א, ח): 'ואכחד את שלשת הרועים בירח אחד'. וכי בירח אחד מתו? והלא מרים מתה בניסן, ואהרן באב, ומשה באדר! אלא מלמד שנתבטלו גי' מתנות טובות שניתנו על ידן ונסתלקו כולן בירח אחד.

הבראיה, עמוד הענן והמן מציינים את שלושת הצרכים הבסיסיים של עם ההולך במדבר: מים, ביטחון ואוכל.

אולם הבנים מואסים את "הלחם הקלוקל" היורד מן השמים
בנס משום ש"קצרה נפשם בדרך"
16. במדבר כ"א

ד ויִסְעוּ מֵהַר הַהַר דָּרָךְ יָם-סוּף לְסַבֵּב אֶת-אֶרֶץ אֲדוּם וַתִּקְצַר
נַפְשֵׁי-הָעָם בַּדֶּרֶךְ. ה וַיְדַבֵּר הָעָם בְּאַלְהֵים וּבְמֹשֶׁה לְמַה הֶעֱלִיתָנוּ
מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בְּמִדְבָּר כִּי אֵין לָחֶם וְאֵין מַיִם וְנִפְשָׁנוּ קָצָה בְּלַחֵם
הַקֶּלֶקֶל.

הם סברו שהם עומדים להיכנס לארץ בזמן הקרוב, והנה עליהם
לשוב אל אחוריהם ולסבוב את ארץ אדום, וללכת שוב **במדבר**
הנורא תוך שהם **ניזונים בו בנס**.

אין הם מתגעגעים למצרים, שאותה **אינם זוכרים**, ורובם אינם
מכירים כלל, אלא הם להוטים להיכנס כבר לארץ.
משאת נפשם אינה בשר ודגים ושאר ירקות מצרים, אלא "אין
לחם ואין מים" כדבריהם.

בקיום ארצי-טבעי הם חפצים, כזה שאינו תלוי בנס:
במים שירדו מן השמים ובלחם שיצמח מן האדמה, ולא ההפך,
כבלכתם במדבר.

אמנם חטאו בדבריהם, אך **גם בחטאם ניכר יתרונם על פני דור**
אבותיהם. חטאם נובע **מכמיהתם לחיים בארצם היעודה**.

ועוד יש **לסגור עליהם** כי מחמת התסכול של התרחקות מן
הארץ וחזרה למדבר "קצרה נפשם" ודיברו כפי שדיברו.

כמו כן על תלונה זו, אופן התגובה של משה ואהרן הוא יוצא
דופן: הם כלל אינם מגיבים, ובמקום זה מגיעה מייד תגובת
הקב"ה:

(ו) וַיִּשְׁלַח יְהוָה בְּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת
עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל:

אבל בכך לא נסתיימה חריגותה של פרשה זו. לאחר המכה
הקשה פונים בני ישראל אל משה, ומבקשים ממנו להצילם
מהנחשים (כ"א, ז):

(ז) וַיָּבֵא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בַיהוָה וְנָכַן
הַתְּפִלָּל אֶל יְהוָה וַיִּסַּר מֵעֲלֵינוּ אֶת הַנְּחָשׁ וַיִּתְּפִלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:

משה התפלל ובני ישראל נושעו מצרת הנחשים בעזרת נחש
הנחושת;

וראו לשים לב לכך שזוהי הפעם הראשונה שבני ישראל
מכירים בחטאם ומוזים בו בפה מלא!
תופעה זו לא התרחשה כלל בתלונות הקודמות על משה.

מדוע דווקא כאן חזרו בני ישראל בתשובה?
נראה, שפרשת הנחשים מסמלת את שינוי דרך ההנהגה של עם
ישראל: **על תלונה יש להגיב בעונש חריף**.

העונש כנראה פעל את פעולתו, ומכאן ואילך שוב לא התלוננו
בני ישראל. **תלונת הנחשים הייתה התלונה האחרונה**.

(ענישה מיידית בעקבות תלונה הייתה עד כה רק באירוע אחד -
בפרשת המתאונים: "ויהי העם כמתאונים רע באזני ה', וישמע
ה' ויחר אפו ותבער בס אש ה' ותאכל בקצה המחנה: ויצעק
העם אל משה, ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש" (י"א, א-ב).

גם שם הענישה המיידית הביאה לצעקת העם אל משה, אך הם
לא הכירו בחטאם ולא התחרטו עליו.

יש לשים לב, ששם פגע העונש רק "בקצה המחנה", בניגוד
לפרשת הנחשים - "וימת עם רב מישראל".

12. השוואה בין "מסה ומריבה" ו"מי מריבה" (התלונה
הראשונה בשנה הארבעים)

שמות י"ז	במדבר כ'
א... ואין מים לשתות העם	ב ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן.
ב וירב העם עם משה ויאמרו: תנו לנו מים ונשתה...	ג וירב העם עם משה ויאמרו: לאמר: ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה'.
למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא.	ד ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו.
	ה ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות.

התלונה השנייה בפרשתנו היא במסע מהור ההר לסבוב את ארץ
אדום:

13. במדבר כ"א, ד-ה (התלונה השניה)
ותקצר נפש העם בדרך. וידבר העם בא-להים ובמשה:
למה העליתנו ממצרים למות במדבר
כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל.

אף תלונה זו מזכירה תלונה קודמת הקשורה במאיסת המן,
הלא היא תלונת המתאווים בפרשת בהעלותך:

14. במדבר י"א, ד-ו תלונת המתאווים
...מי יאכלנו בשר. זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם...
ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו.

ובכן, נדמה **שלא נשתנה דבר** במשך כל השנים הללו, והתלונה
שחזרה כמה וכמה פעמים בדברי המתלוננים שבדור הקודם
"למה העליתנו ממצרים" ³ שבה ומופיעה פעמיים אף בדברי דור
הבנים.

האם עלינו להסיק כי אין הבדל בין שני הדורות הללו?

לדעת הרב אלחנן סמט המסקנה אינה נכונה מהטעמים הבאים:
א. אמנם נכון הוא שהם מואסים את המן, כמו אבותיהם
המתאווים, ואמנם נכון שהם חוזרים על הטענה
הנושנה "למה העליתנו ממצרים למות במדבר",
ותלונתם נחשבה להם לחטא, והם נענשו עליה **בנשיכת**
הנחשים.

ובכל זאת פער עצום מפריד בין התלונות הללו:
אבותיהם מאסו את המן בשנה השנייה ליציאת מצרים מפני
שהתגעגעו למצרים ונתאו לבשר לדגים ולירקות שבה.

15. במדבר י"א

ד וְהָאֶסְפָּסֹף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּוּ תִאָּנָה וַיִּשְׁבוּ וַיִּכְּפוּ גַם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֵאָכְלנוּ בָּשָׂר. ה זָכַרְנוּ אֶת-הַדָּגָה אֲשֶׁר-נֹאֲכַל
בְּמִצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבִטְחִים וְאֶת-הַחֲצִיר וְאֶת-
הַבְּצָלִים וְאֶת-הַשּׁוּמִים. ו וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ בְּשֶׂה אֵין כָּל בְּלִיתֵי אֶל-
הַפֶּן עֵינֵינוּ.

³ שמות י"ד, יא; ט"ז, ג; י"ז, ג; במדבר י"א, ה; י"ד, ב; ט"ז, יג.

מי-מריבה

נעבור עתה לתלונת העם במי מריבה.

המעייין בפרשת מי מריבה, אף שימצא בנקל את ביטויי חטאם של ישראל, יתקשה מאוד למצוא בפרשה את כעסו של ה' עליהם, ולא ימצא אפילו רמז קל לעונש שניתן להם.

אף הפסוק שמופיע במרכז הסיפור ומחלקו לשתי מחציות:

17. במדבר כ'

(ו) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקֹּהֵל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ כְּבוֹד יְהוָה אֵלֵינוּ:

שהרמב"ן רואה בו :

18. רמב"ן

"רמז לקצף גדול וחיוב מגפה... שרומז (- במילה 'אליהם') אל הקהל, והוא מראה יד ה' ההווה במגפות, כאשר תראה במרגלים (י"ד, ט) וביום קרח (ט"ז, יט) ולמחרת (י"ז, ו)",

אינו ראייה לדבריו, מכיוון שאין דבר ה' הבא בסמוך דן בעונש הראוי לעם, כמו באותם מקומות קודמים בספרנו שהזכיר הרמב"ן, אלא ההפך הגמור מכך :

דבר ה' שופע רחמים על העם: "ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו, והוצאת להם מים מן הסלע, והשקית את העדה ואת בעירם" (הרמב"ן מסביר מדוע אין ניכר כעסו של ה' באומרו :

"דע כי כאשר צריכים במחיתם דבר, אף על פי שמתלוננים וחוטאים, והוא רחום יכפר עוון, ולא יעיר כל חמתו, ולא יזכירנו, וייתן להם שאלתם...").

פעמים רבות נועדה השוואת מקומות דומים במקרא להפנות את הלומד דווקא להבדלים הדקים, העשויים להפוך את הדמיון לכאורה בין שני המקומות על פיו. ובנידון דידן :

תלונת העם היוצא ממצרים במסה ומריבה פשוטה וברורה :

19. שמות י"ז

א וַיִּסְעוּ כָל-עֵדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר-סִין לְמִסְעֵיהֶם עַל-פִּי יְהוָה וַיִּחַנו בְּרִפְדִים וַאֲיֵן מִים לְשָׁתִית הָעָם. ב וַיִּרְבַּ הָעָם עִם-מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תָנוּ-לָנוּ מִים וַיִּשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מֵה-תִּרְיֹבוּן עַמְדֵי מֵה-תִּנְסֹוּן אֶת-יְהוָה. ג וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמִּים וַיִּלְלֵן הָעָם עַל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָהֶמֶת אֶתִּי וְאֶת-בְּנֵי וְאֶת-מִקְנֵי בְצִמָּא.

כלומר יש כאן ביטוי ברור - אחד מני רבים בדור זה - לכך שמפני כל קושי מתגלה רצונם "להיות עבדים לשונאיהם בעבודת פרך מלהיות עם הא-לוהים כבן העובד את אביו" (כלשון רמב"ן).

אולם המדקדק בלשונם של ישראל בפרשת מי מריבה יגלה שעיקר תלונתם אינה על יציאתם ממצרים אלא על המשך שהייתם 'במדבר הזה':

20. במדבר כ' ד'-ה'

ולמה הבאתם את קהל ה' אל המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו.

ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה, לא מקום זרע תאנה וגפן ורמון, ומים אין לשתות.

"המדבר הזה" - "המקום הרע הזה" מתואר בפייהם לא כניגוד למצרים (כפי שהיה בתלונות הדור הקודם) אלא כניגוד לארץ כנען המתוארת בדברי משה בספר דברים :

21. דברים ח', ז'-ט'

...ארץ טובה, ארץ נחלי מים, עֵינֹת ותהֵמוֹת יְצֵאִים בבקעה ובהר.

ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש.

כלומר מה שעליו מתלוננים בני ישראל שחסר להם במדבר הוא: "זרע (- חיטה ושעורה) ותאנה וגפן ורמון" - תמשת מיני המאכלים שנשתבחה בהם ארץ כנען - "ומים אין לשתות" - והוא שבחה הראשון של הארץ בדברי משה.

(בהערה: ביחס לשאלה מדוע אינם מזכירים את שני המינים האחרונים שנשתבחה בהם הארץ "זית שמן ודבש"?)

מציע הרב סמט את התשובה הבאה :

מפני היות השמן והדבש **מותרות**, שניתן לחיות גם בלעדיהם. כלומר בני ישראל אינם מתלוננים על מחסור ב**מותרות** אלא רק על חסרון הדברים הבסיסיים למחייה :

מים, לחם ופרות (וכשם שגם בתלונה הבאה הם עתידים להתלונן על "כי אין לחם ואין מים"))

נסכם בדבריו של הרב אלחנן סמט :

22. הרב אלחנן סמט

עם הגיעם לקדש, בראשיתה של שנת הארבעים, עם התייצבותו של הדור העתיד לרשת את הארץ סמוך לגבולה, ועם מותה של מרים, מנהיגת הדור הקודם, גברה הציפייה המתוחה של הדור החדש להיכנס לארץ מיד. אך הנה הם עומדים שוב לפני בעיה מוכרת: "ולא היה מים לעדה" - כמו שהיה בתחילת דרכם במדבר, זמן קצר אחר שיצאו ממצרים. מצוקה זו, האופיינית כל כך לנוודי מדבר, גורמת להם תסכול רב: האם לא תמו נדודיהם במדבר? האם לא הגיעה עת כניסתם לארץ? הלא הדור היוצא ממצרים כבר נסתלק, וחטא המרגלים כבר נרצה, והם, הבנים, כה קרובים אל הארץ הטובה. בכל תהליך של ציפייה דרוכה קשים הרגעים האחרונים יותר מכל הזמן שלפניהם. אף כאן קשה השנה הארבעים ומאורעותיה לדור הזה יותר מכל 39 השנים שקדמו לה. וכך פוקעת סבלנותם להמשך השהייה במדבר, ונשמעת תלונתם על כך שתכלית יציאתם ממצרים לא הושגה, והם עדיין במקום הרע הזה שהוא ההפך הגמור מן הארץ הטובה שאליה הם כה נכספים. ה' הבין ללבם, ועל כן ניסה להקל עליהם את סבלם הנפשי ברוב רחמיו.

(הערה: לעומת זאת, יתכן מאד שמשה ואהרן לא הבינו ללבם, כיוון שאינם שייכים לדור זה ולחוויותיו. הם ראו בדור זה את המשכו הישיר של הדור הקודם (כפי שגם הרמב"ן השווה ביניהם), ועל כן לא הבינו את פשר רחמי ה' ואהדתו לאותם "מורים". נתברר אפוא כי אין משה ואהרן יכולים להמשיך ולהנהיג דור זה.)

שליחות מדינית ושתי מלחמות

השליחות המדינית: בהיותם בקדש בתחילת שנת הארבעים שלח משה מלאכים אל מלך אדום כדי לקבל ממנו רשות ללכת בדרך המלך, בדרך הקצרה ביותר אל ערבות מואב שעל ירדן ירחו.

דברי התחוננים של משה הושבו ריקם בגסות פעם ופעמיים :

23. במדבר כ', כ'-כ"א

ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה.

וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו, ויט ישראל מעליו.

ונשאלת השאלה האם אין כאן ביטוי לחולשתם של ישראל ולפחדם מפני המלחמה, המשך למה שנתגלה בהיותם בקדש

אחרת - קדש ברנע (המרגלים) - בעת שנתגלה פחדם מפני העמים יושבי הארץ?

אלא שאי אפשר לומר כן, שהרי בהמשך אותה שנה, בתוך כמה חודשים, נלחמים בני הדור הזה בכמה מלחמות ובכמה אויבים בלא חת ומנצחים את אויביהם.

ולכן סיבת הדבר אחרת, והיא מתגלה בנאומו של משה בספר דברים:

24. דברים ב', ד-ה

אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים בשעיר ויראו מכם, ונשמרתם מאד. אל תתגרו בם, כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל, כי ירשה לעשו נתתי את הר שעיר.

(אמנם דברים אלו נאמרו לישראל בעת שעברו בגבולה המזרחי של אדום, בהקיפם ארץ זו מחמת סירובו של מלך אדום להרשות את ישראל לעבור בתוך ארצו. אולם מתוך דברים אלו יש ללמוד מהי סיבת הנטייה מעל אדום בפרשתנו).

מדברי משה אלו עולה שדור הבנים שש אלי קרב הוא. הנטייה מעל אדום כרוכה בעבורו בכיבוש היצר, בריסון היכולת להילחם ולנצח, ובתשלום כבוד של השהיית הכניסה לארץ. כנגד ההתאפקות שגילה בתחום המדיני, הרי שבתחום הקיום הבסיסי נתגלה קוצר הרוח כמו שראינו לעיל **מקור 16**: ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום, ותקצר נפש העם בדרך.

המלחמה הראשונה:

בין תיאור מותו של אהרן בהור ההר לבין נסיעתם משם, מתוארת מלחמה בת שני סיבובים כנגד הכנעני מלך ערד יושב הנגב:

25. במדבר כ"א

א וישמע הכנעני מלך-ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בִּישְׂרָאֵל וישב ממנו שבי. ב וידר ישראל נדר ליהוה ויאמר אם-נתן תתן את-העם הזה בידי והחרמתי את-עריהם. ג וישמע יהוה בקול ישראל ויתן את-הכנעני ויחרם אתהם ואת-עריהם ויקרא שם-המקום חרמה.

בסיבוב הראשון היו הכנענים התוקפים וסיבוב זה נסתיים בהישג מסוים שלהם: "וילחם בישראל וישב ממנו שבי". או אז מתעשתים ישראל ונודרים נדר לה': "אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם". הנדר נשמע, ובסיבוב המלחמה השני נאמר: "ויחרם אתהם ואת עריהם, ויקרא שם המקום חרמה".

כך כותב ד"ר יהודה מוריאל בספרו עיונים במקרא לספר במדבר עמ' 113-114:

26. ד"ר יהודה מוריאל

במשך שנות נדודיו במדבר חלה בדור הזה תמורה עמוקה בנקודה המכרעת שבה נכשל דור האבות... בנכונותם להילחם למען כיבושה של ארץ ישראל... בספר במדבר מסופר על שתי מלחמות קצרות, ושתייהן הגיעו עד **חרמה**. בפרק י"ד, בפרשת חטא המרגלים... השכימו בבוקר ועלו על ראש ההר... (שם מה) "וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא, ויכוס ויכתום עד **החרמה**". לאחר שלושים ושמונה שנה התחדש באותו המקום עצמו המגע עם האויב... לא רק השם "חרמה" מזכיר לנו את ההקבלה בין שני הסיפורים, אלא גם דרך האתרים. לפי התרגומים והפרשנים הקדמונים, הרי זו דרך **התרים**, הדרך

שבה הלכו שנים עשר המרגלים לתור את הארץ ונכשלו בה... מבצבת מבין שני הסיפורים מגמה ברורה למדי: בשתי ההתנקשויות נכשל ישראל. בפעם הראשונה היה זה כישלון חרוץ: "ויכוס ויכתום עד החרמה". ואילו בפעם השנייה מצמצמת התורה את מידת הכישלון: "וישב ממנו שבי". אכן חשובה יותר לענייננו היא תגובת הדור החדש לכישלון: "וירד ישראל נדר" וגו'. הנדר שלפני המלחמה... מבטא רצון חזק לנצח את האויב למרות הסכנה... ישראל החרים את הכנעני, וכאן מופיע שוב השם 'חרמה'... יש לראות בשם זה סמל לתמורה שחלה בדור הבנים לעומת דור האבות. אותו השם עצמו, שציין את מפלת דור המרגלים, הופך כאן סימן לניצחון הבנים, כובשי הארץ על פי צו ה'. **בניהם של הנחרמים הם המחרמים.**

המלחמה השנייה:

אף מלחמה זו, המתוארת בסיום פרשתנו, בת שני סיבובים היא, ובשניהם ניצחו את אויביהם וכבשו את ארצם מידם. המלחמה הראשונה היא כנגד סיחון מלך האמורי, אשר ניסה, כמלך אדום לפניו, למנוע בחרב את מעבר ישראל בארצו. אלא שכאן אין לישראל בררה (וגם אינם קרוביו של סיחון כפי שהם קרובים לאדום), "ויכהו ישראל לפי חרב, ויירש את ארצו מארנן עד יבק":

27. במדבר כ"א

כא וישלח ישראל מלאכים אל-סיחון מלך-האמרי לאמר. כב אעבקה בארצך לא נטה בשדה ובכרם לא נשתה מי באר בדרך המלך נלך עד אשר-נעבר נבלך. כג ולא-נתן סיחון את-ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחון את-כל-עמו ויצא לקראת ישראל המדבקה ויבא יחצה וילחם בישראל. כד ויכהו ישראל לפי-חרב ויירש את-ארצו מארנן עד-יבק עד-בני עמון כי עז גבול בני עמון. כה וינחם ישראל את כל-הערים האלה וישב ישראל בכל-ערי האמרי בחשבון ובכל-בנתיה.

ומכאן נפתחת הדרך אל "ערבות מואב מעבר לירדן ירחו" - שטח הכינוס של ישראל בסיומה של פרשת חוקת, לקראת כיבוש הארץ. ערבות מואב אלו כלולות הן בשטחים שנכבשו מאת סיחון.

המלחמה בסיחון מתגלגלת לידי מלחמה גם בעוג מלך הבשן, ושטחי הכיבוש של ישראל בעבר הירדן המזרחי מגיעים הרחק צפונה.

והנה, מתיאורה של מלחמה זו בספר דברים (פרק ג') אנו לומדים כמה פרטים:

28. דברים ג'

ד-ה ונלכד את כל עריו בעת ההוא... כל אלה ערים בצרת, חומה גבהה דלתים ובריח...

"אכי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים, הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא ברבת בני עמון, תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש.

תיאור מזכיר לנו את דברי המרגלים:

29. במדבר י"ג, כח-לג

"אפס כי עז העם הישב בארץ, והערים בצרות גדלת מאד, וגם ילדי הענק ראינו שם... ושם ראינו את הנפילים, בני ענק מן הנפילים, ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם".

כלומר **דור בניהם של החגבים אינו נרתע עוד מהערים הבצורות ומן הנפילים.**